

Könyvszemle

Buchbesprechungen

Book Reviews

SCHILEYKO, A. A. (1978): Nazemnije molljuszki nadszemejsztva Helicoidea. Fauna SZSZSR, Molljuszki, III /6/: 1-384, Leningrad.

Lényegesen könnyebb volna a jelen és a jövő malakológusainak a dolga, ha egyes taxonómiai-nomenklatúrai közleményeket egy tollvonással érvénytelenné lehetne nyilvánítani. Elsősorban a hírhedt "Nouvelle École" munkáira kell itt gondolnunk, BOURGUIGNAT, SERVAIN, LETOURNEUX és barátaiuk "fajgyártó" írásaira, melyekkel már száz év óta viaskodik a malakológia. A Zoológiai Nevezéktan Nemzetközi Kédeze szerint azonban az egyszer törvényes formában publikált név mindenkor érvényes, amig az ellenkezőjét be nem bizonyítják. Míg a múltszázadi francia iskolára a héj szinte tökéletes ismerete, s annak legkisebb változásának aprólékos rögzítése /többnyire csak a szövegben, ábrák nélkül/ volt jellemző, a mintegy 10 éve elindult új irányzat az állat anatómiai felépítésének legcsekélyebb eltérését is észreveszi és értékeli. Ez önmagában nem volna baj, hiszen BOURGUIGNAT ma is az egyik legjobb szemű malakológusnak számít; csak akkor jönnek a nehézségek, ha ezeket a változásokat az összefüggésből kiemelve, szubjektívan túlértékeljük. Ez az "anatómiai bourguignatizmusnak" nevezhető szöveget malakológiai irányzat a teljességre, öcszefoglaló monografiák létrehozására törekszik. Ilyen a fenti címen megjelent SCHILEYKO-mű is. Még az anatómus szakérzet is elásul, ha végiglapozza ezt a rendkívül pontos, szinte plasztikus ábrákat tartalmazó, az ismeretanyag nagyságával lenyűgöző kötetet. A Szovjetunió területén elő 167, a Helicoidea /= Helicaces/ szuperfamiliába tartozó, fajt ismerteti, héj, anatómiai, állatföldrajzi és ökológiai leírásokkal. A teljesség kedvéért azokat a fajokat is közli, melyek csak fosszilisan fordulnak elő /15/. Leir 4 új alcsaládot, 4 új nemet, 8 új alnemet és 14 új fajt, kiegészítve ezzel az előző években ugyanerről a területről már közölt 16 új taxont. A SCHILEYKO által felállított új rendszer tetszetős és látszólag problémamentes, ezért a kezdő vagy kevés tapasztalattal rendelkező malakológus készséggel el is fogadja. Arról nem is beszélve, hogy a legtöbben tisztellett nézik az anatómiai leírásokat tartalmazó munkákat, mivel kevés vannak, akik azokat értik vagy éppen értékelni is tudják.

Hogy mennyire hibás SCHILEYKO elképzelése, lemérhetjük a következő két példán:

1. Az új Ponsadenia genusba besorol három már régebb óta ismert fajt, s mindegyiket önalıló alnembe teszi /Tarabagataja, Mesasiata, Ponsadenia/ . Hasonlóan jár el az Archaica genusszal is, 3 alnem, 1-1 faj /Euarchaica, Archaica, Ugara/ . Természetesen mindegyiknél kihangsúlyozva, hogy monotipikus az illető alnem. Ez az eljárás a rendszertan alapvető törvényeinek nemismerését vagy figyelmen kívül hagyását mutatja. Hiszen az alnemek közötti különbség azonos a fajok közötti különbséggel, azaz a differentia subgenerica egyenlő a differentia specificával.

2. SCHILEYKO az új Euomphaliinae alcsaládban felsorolja a Monacha genus mellett önalillé nemként a Platytheba genust. A Platythebat két alnemre osztja: a Jasonella egyetlen ismert faja két appendiculával rendelkezik, penisének van visszahúzóizma, s a jobboldali szemtartónál visszahúzóizma keresztezi az ivarszerveket. Vagyis csaknem tipikus Euomphalia. A másik alnembe /Platytheba/ két fajt sorol, azonban csak a tipusfaj anatómiája ismert: csak egy appendixula van, a penisnek nincs visszahúzóizma és a jobb szemvisszahúzó az ivarszervek mellett fut. Tehát semmiben sem tér el a legtipikusabb Monachától /aki már bencolt "Platytheba" nummust, nyilván sokat töprengett, hogy miben is különbözik ez a Monacha cartusiana-tól, a Monacha tipusfajától/.

El kell ismerni, hogy SCHILEYKO könyve nagyon sokban hozzájárul a Szovjetunióban honos fajok pontosabb megisméréséhez, de a fajok rokonsági kapcsolataira és egyáltalán rendszertani értékére vonatkozólag rendkívül megbízhatatlan és félelmetes.

A Magyarországon is előforduló fajok közül megfelelő kritikai vizsgálatokat kell javasolnom a következő taxonok esetében /a SCHILEYKO-féle névhasználatot adom meg/:

Plicuteria lubomirskii /SLÓS./
Pseudotrichia rubiginos /SCHMIDT/
Urticicola umbrosa /C. PFEIFFER/
Faustina faustina /ROSSM./
Drobacia banatica /ROSSM./
Cepaea /Octadenia/ vindobonensis /FÉR./

(PINTÉR LÁSZLÓ)

AKRAMOVSKIJ, N. N. (1976): Fauna Armjanskoj SZSZR. Molljuszki (Mollusca). Akad. Nauk Armj. SZSZR, Jerevan, 1-272.

A Szovjetunió hatalmas területének rendkívül sokszínű puhatestű-faunáját ma már nem lehet kellőképpen áttekinteni az 1952-ben megjelent két kiváló monográfia /ZHADIN és LIKHAREV et RASSELMEIER/ alapján. Egyre inkább szükség van kisebb területeket összefoglaló helyi faunakönyvekre. Ezek remélhető sorában elsőként AKRAMOVSKIJ műve látott napvilágot Szovjet-Örményország sajátos puhatestű-világáról.

A /tág értelemben vett/ Kaukázus - sok-sok szárazföldi csigai bőlcseje - mindenkorban vonzotta a kutatókat, de csak több mint 150 esztendővel az első kaukázszi fajok leírása után készült el egy nagyobb területének malakológiai összefoglalása. Örményország 30.000 négyzetkilométere jórészt magas hegyvidék, így viszonylag kevés puhatestű számára biztosítottak a megfelelő életkörülmények. Mindeis, a hogy a szerző több évtizedes munkásságát összesítő könyvből kiderül, 155 faj talál itt otthon, s ennek kb. 1/3-a kizárálag kaukázsusi, ill. észak-iráni elterjedésű.

A könyv részletesen ismerteti a fajok rendszertani, állatföldrajzi és ökológiai vonatkozásait. Csaknem minden fajról anatómiai ábrát és fényképet ad /nyomdatechnikai okokból a fényképek sajnos nagyon gyengék/. Kár, hogy taxonómiai-nomenklatúrai tekintetben az ún. "szovjet iskolához" /STAROBOGATOV és SCHILEYKO/ közelít, ami elsősorban a taxonok felaprósásában jelentkezik /kagylók/: eddigi alfajokból és formákból fajok, alnémekből nemek lesznek. A hibákat leszámítva, nagyon hasznos, informatív mű.

(PINTÉR LÁSZLÓ)

Indexes to the Nautilus: Geographical (Vols. 1-90) and Scientific Names (Vols. 61-90). Ed.: R. TUCKER ABBOTT. American Malacologists, Inc., 1979: I-IV, 1-238.

Az "American Malacologists" kiadó ezzel a kötetével ismét nemcsak izléses kiállítású, hanem rendkívül használható kézikönyvet alkotott. Első része /1-80/ a Nautilus c. folyóirat fennfúllásának első 90 esztendejét /1886-1976/ öleli fel, s a folyóiratban megjelent mintegy 5200 tanulmányt dolgozza fel földrajzi elterjedés szerint és időrendi sorrendben. Ezen belül csoportositja a cikkeket: 1. Szárazföldi és édesvízi, 2. Tengeri, 3. Fosszilis.

A kötet második részében /81-238/ abc-rendben /megfelelő bibliográfiai utalásokkal/ közli a Nautilusban a 61. évfolyamtól kezdődően előforduló malakológiai tudományos neveket. Ezzel teljes lesz a két előzőleg megjelent index : 1927 /1-34/ és 1951 /35-60/. Összesen kb. 15 ezer nevet tartalmaz, az előfordulási utalások száma 31.400. A jelenlegi könyvárakat figyelembe véve, a kötet ára nem túlzottan magas.

(PINTÉR LÁSZLÓ)

A szerző a háború utáni ígynevezett második lengyel malakológus-nemzedék tagja, aki, nagy elődök /A. J. WAGNER, ROSZKOWSKI, POLINSKI/ és kortársak /URBANSKI, RIEDEL, WIKTOR/ tanítványaként, az 1960-as években tünt fel malako-bielőgai publikációival. Az állatokat az "élet" irányából közelíti meg és tárgyalja, de ugyanakkor megnyugtatóan ismeri magát a fajt is mint rendszertani egységet. E kettős irányultság egyensúlya határozza meg e könyv jellegét: a lengyelországi vizicsigák héj- és anatómiai ismertetésre épülő határozója, kiegészítve a fajok életére, ellenségeire és recens elterjedésére vonatkozó adatokkal.

A kötet felépítése a jól bevált formát követi. A sok kérdésre kitérő bevezető fejezetek után rendszertani sorrendben ismerteti a Lengyelországban élő 45 vizicsiga-fajt, mindegyikről részletes, de feltéhetőleg nyomdatechnikai okokból kevésbé áttekinthető leírást adva /héj, genitálanatómia, esetleg radula/. A leírást viszonylag jó rajzok követik. Igen tanulságos, hogy megismerhetjük a legtöbb faj petítét, illetve petecsonóit is /ez a szerző egyik sajátos kutatási területe/. Ismerteti az egyes fajok elterjedését /elág nagyvonalúan/ és életmódját /főként FRÖMMING alapján, de sok egyéni megfigyeléssel bővíve/.

Külön értékként kell megemlíteni, hogy rendszertani felfogása mérsékelt és józan, s nem követi a divatos felaprózást, az apró bélyegek túltertékelését /szovjet iskola: STAROBATOV és követői/.

Éppen ezért is nagy kár, hogy a szerző általában világos nomenklatúrai-taxonómiai Állásfoglalása megtörök a Lymnaea /Calba/ csoportnál, s átveszi JACKIEWICZ sokszor megkritizált önkényes algondolásait /a Lymnaea palustrisban három önálló fajt lát, s a prioritással védett legrégibb nevet nem veszi figyelembe/. Az is kár, hogy alig tér ki a fajok /és a fauna/ múltjára, a fosszilis adatokra.

Minden hibája ellenére, PIECHOCKI könyve kitűnően használható határozó, hatalmas ismeretanyagot tartalmazó, régi hiányt pótló kézikönyv.

(PINTÉR LÁSZLÓ)

A balkáni államok közül elsőnek Bulgária jelentkezett összefoglaló faunamunkával. A faunakönyvek bevált módszerével ismerteti a Bulgáriában élő szárazföldi csigákat /213 faj és alfaj/. Az általános bevezetésen kívül /azi járását LIKHAREV és RAMELMEJER 1952-es szövegének a bolgár viszonyokra alkalmazott fordítása ill. átdolgozása/ tartalmazza a taxonok jellemzését, elterjedését és a fajok előfordulásának ökológiai adatait.

Régóta várt és hiánypótló munka, de csak erős kritikával és az irodalom ismeretében lehet használni. Sajnálatos, hogy a szerzők felhílettesem hasznosítják az irodalmat. Ezért több adat téves /a legfeltűnőbbek: Arion ater rufus, Balea perversa/, vagy említés nélküll kimarad /pl. Laciniaria kaeufali, Monacha osmanova, Helicella depulsa, Helicella pippri/, holott a megfelelő közleményeket más fajoknál idézik. A szerzők által használt nomenklátról a fajok nagyobb részénél megfelel a legmodernebb kutatásoknak, de van Jónéhány taxon /főleg a Clausiiliidae és Helicacea csoportokon belül/, melyeknél a pentosabb vizsgálatok hiánya vagy a SCHILEYKO-féle eltúlzott és egyoldalú szemlélet zavarja meg az összhangot. Nagyon kár, hogy a kézirat lezárása és a könyv megjelenése között több év telt el, s a közben kimutatott fajok már nem vagy csak rövid függelékként kerülhettek be a kötetbe. Igy mintegy harminc faj maradt ki. Ugyanakkor legalább húsz faj esetében alig képzelhető el a bulgáriai előfordulás. Ezek - feltéhetőleg - vagy nem elenőrzött irodalmi adatokból, vagy téves határozásból származnak /pl. Punilla sterri, Truncatellina strobeli, Truncatellina costulata, Clausilia pumila, Laciniaria rugicollis, Cecilioides spelaeus, Vitre a sturanyi, Helicella derbentina, Trichia erjaveci, stb./.

A rajzok általában jók, de kevés az eredeti. Más szerzőktől való átvétel nagyon zavaró abban esetben, ha az ábrázolt héjforma egyáltalán nem fordul elő Bulgáriában /pl. Vitrea subrimata, Vitrea sturanyi/ . A fényképek nemcsak a nyomdai technika miatt rosszak, hanem főleg azért, mivel sokszor nem tipikus példányt ábrázolnak, s nem ismerhető fel a faj. Két faj fényképét felcseréltek /Faustina pol. pirinensis és Helicella macedonica/.

Hasznos lett volna, bár ez alaposan megnövelte volna a könyv terjedelmét, ha a Bulgáriai lelőhelyeket kissé részletesebben sorolták volna fel.

Minden hibája ellenére fontos mű, s megkönnyíti a Balkán faunájával foglalkozók munkáját. Jó lenne, ha egy esetleges második kiadás már átdolgozva jelenhetne meg.

(PINTÉR LÁSZLÓ)

RIEDEL, A. (1980) : Genera Zonitidarum. Diagnosen supraspezifischer Taxa der Familie Zonitidae (Gastropoda, Stylommatophora). Rotterdam, ed. W. BACKHUYSEN, 1-197.

A kiváló lengyel kutató legújabb munkájában teljes áttekintést ad a világszerte nagyon elterjedt Zonitidae családról, ismertetve a család minden fajföldi taxonját. A palearktikus taxonoknál összefoglalja sajátan csaknem 25 éves kutatásait, a nearktikusoknál pedig az irodalom elfogadható adatait.

A könyv szövegi részében a családtól az alnemig bezárólag részletes héj- és anatómiai leírást ad, majd felsorolja az ismert recens fajokat. Ez utóbbiakat kiegészít a leglényegesebb elterjedési adatokkal. A kötet végén névmutató és hatalmas irodalomjegyzék található, majd 294 rajz és 8 fénykép.

RIEDEL neve a Zonitidák kutatásában fogalommá vált. Könyve pedig mindenben méltó a névéhez. Ezért minden további értékelés helyett elég ez: igazán riedeli mű!

(PINTÉR LÁSZLÓ)

WALLS, J. G. /1978/: Cone shells - a synopsis of the living Conidae. T.F.H. Publications, Inc., Neptune City: 1-1011. § 30.

A könyv az első alapos, minden részletre kiterjedő munka a kupcsigák családjáról. A köszönetnyilvánítások és a bevezető után megismerteti az érdeklődőt az állatok házának felépítésével és anatómiájukkal. Külön fejezet foglalkozik a radulával és az állatok táplálkozásával. A kupcsigák között számos olyan található, melyek mérgükkel veszélyesek lehetnek az emberre is. A továbbiakban a gyűjteményekkel, a gyűjtéssel és meghatározással foglalkozó részek következnek.

A könyv legterjedelmesebb részét a fajok leírása adja. Nemcsak a ma érvényben lévő 309 fajjal foglalkozik, hanem részletesen kitér az alfajokra és a rendkívül sok változatra is. Ezeket a leírásban kivül igen gazdag színes ábráraanyaggal illusztrálja. Az alapos leírás, képanyag, összehasonlitás és a szinonimák együtt igen értékes és hézagpötörkézikönyvet adnak, melyet a szakemberek eredményesen használnak.

A könyv végén egy kis árjegyzék szerepel, mely dollárban adja meg az egyes kupcsigák jelenlegi kereskedelmi értékét.

/DR. RICHNOVSZKY ANDOR/

CAMPBELL, A. C. /1979/: The Hamlyn Guide to the Seashore and Shallow Seas of Britain and Europe.
Illustr. J. NICHOLLS. - Hamlyn Publ. Co., London,:
1-320. £ 2.50, 3.ed.

A természetkedvelőknek, az amatőr zoológusoknak és botanikusoknak szóló zsebkönyveiről ismert kiadó változatlan formában ujra megjelentette ezt a könyvet, melynek első két kiadása három év alatt elfogyott. A népszerűség nem véletlen, hiszen az Európa környéki tengerek élővilágáról ilyen magas színvonalú népszerű tudományos munka korábban nem volt ismeretes. Igy ez a kötet az egyre többet utazó hazai biológusok érdeklődésére is számot tarthat. Annál is inkább, mivel ellentétben a legtöbb szakkönyvvel viszonylag olcsón megrendelhető.

A könyv a zöld elgáktól kezdődően a haleig minden fontosabb európai tengerekre jellemző növény és állatcsoportot felöllel. Csaknem 1000 fajt említi, több mint 800 fej felismerését rendkívül élethű színes rajzok könnyítik meg. A rajzok a páros oldalakon, a hozzájuk tartozó megyarázatok pedig szemben, a páratlan oldalakon találhatók. Ez a felépítésmódszer gyors azonosítást, az ábra és a szöveg egyeztetettsége nagymértékben elősegíti.

Az egyes fajok bemutatása előtt a szerző vonalrajzokkal szemléltetve ismerteti a nagyobb rendszertani egységeket. A bevezetőben rövid tájékoztatást kapunk a tengerpartok élővilágáról, a gyűjtő és konzerváló módszerekről. A kötet végén bibliográfiát, szótárt és mutatót találunk.

A bennünket elősorban érdeklő puhatestüeket 193 faj képviseli a következő megoszlásban/zárójelben az illusztrált fajok száma/: cserepeshéjuak 7 /5/, csigák 95 /91/, ásólábuak 1 /1/, kagylók 79 /76/, lábasfejűek 11 /8/. A puhatestüekre összesen 27 képtábla jut. A fajok kiválasztásakor a szerző elősorban a Brit-szigetek faunájára volt tekintettel, de a kizárolagosan mediterrán fajok részaránya is jelenős. Az európai fajok biztos meghatározásához természetesen a 193 faj meglehetősen kevés. Ennek ellenére melegen ajánlhatjuk a könyvet minden olyan malakológusnak, aki betekintést akar nyerni más szakterületekbe is.

RICHNOVSZKY ANDOR - PINTÉR LÁSZLÓ/1979/: A vizicsigák és kagyuk/Mollusca/ kishatározója. Vízügyi Hidrobiológia 6:1-206. VIZDOK, Budapest.

A könyv sokkal többet ad, mint emiatt a cime igér. Nemcsak a hazánkban élő 49 vizicsiga- és 22 kagyló-faj határozókulcsait, részletes morfológiai leírását, életmódjának rövid ismertetését és elterjedési adatait közli, hanem mindenről a sok ismeretet, amely ezt a munkát gyakorlati értékű monografiává avatja.

A puhatestüek rendszerének ismertetése után a gyűjtés és preparálás módszereivel, majd a csigák anatómiai felépítésével és a csigaház alaktanával ismerkedhetünk meg.

Külön fejezet foglalkozik az akváriumban tartott vagy terható csigákkal. A hazai vizicsiga-fajok rendszertani besorolása után a határozókulcsok és a fajok leírásai következnek. Ugyanilyen rendszert követ a kagylókról szóló rész is.

Függelékként szerepel a vizhez kötött Succinea-fajok határozója és leírása. A könyvet irodalomjegyzék és tárgymutató egészít ki.

A könyv használhatóságát - és hasznosságát - növeli, hogy a határozókulcsok egyszerűek és egyértelműek, a leírások részletesek de világosak; a rajzok - kevés kivétellel-jük és szemléletesek. Különösen a Pisidiumok, de általában a kagylók szemléletes, a határozást megkönnyítő rajzait nélkülvözte eddig a magyar malakológiai irodalom. Igen hasznos az egyes fajok szinonimlistája is.

A "Vizicsigák és kagylók kishatározója" hasznos könyv a hidrobiológusok és nélkülözhetetlen a kezdő malakológus számára, de a gyakorlati szakember munkájához is értékes segítséget jelent. Ara is megfizethető /41.-Ft./.

Ami ellenvetést válthat ki, az egyes fajoknál a variációk /var./ szerepeltetése pl. Lymnaea peregra var.ovata ezek ugyanis nem tekinthetők rendszertani egységeknek. Amit pedig hiányolni lehet, az a fajok multjára, az üledékekben való előfordulásukra vonatkozó adatok hiánya. Nincs szó ez ilyen puhatestű-anyag gyűjtésének technikájáról sem. Pedig a bevezetőben az üledékre temetett vizicsigák és kagylók "emlékező" szerepére olvashetünk. Érdemes lenne ezt a két hiányosságot egy második kiadás esetén kiküszöbölni.

/DR.KROLOPP ENDRE/

A SZERZŐK MEGJEGYZÉSE - DIE BEMERKUNG DER

"A vizicsigák és kagylók /Mollusca/kishatározója" c. könyvünkbe /1979/ a sorozatszerkesztő nagyon sok olyan elteriedési adatot is felvett, amit még nem ellenőrizhettünk. Ezért egyenlőre csak azok a lelőhelyek tekinthetők érvényesnek, melyek "A magyarországi recens puhatestűek elterjedése" c. kötetben /Soosiana, Suppl.I, 1979/, ill. annak kiegészítéseiben /Soosiana, 7, 8/ szerepelnek. - In unserem Band "A vizicsigák és kagylók /Mollusca/ kishatározója" /1979/wurden vom Redakteur sehr viele solche Verbreitungsdaten aufgenommen, die wir bisher nicht kontrollieren konnten. Deshalb können vorläufig nur die Fundorte als gültig gelten, die im Band über "Die Verbreitung der rezenten Mollusken Ungarns" /Soosiana, Suppl.I, 1979/ und in dessen Ergänzungen /Soosiana, 7, 8/ enthalten sind.

/RICHNOVSZKY, A. & PINTÉR, L./